

Een historisch woordenboek voor een actuele les Nederlands

Over de auteur

LISA HILTE is doctor in de taalkunde. Ze geeft les aan de Universiteit Antwerpen, coördineert mee het programma levenslang leren rond taaltechnologie van de Vlaamse AI Academie, en is freelance schrijver. Dit artikel schreef ze in opdracht van de Taalunie.

Historische woordenboeken zijn een fantastische tool om de evolutie van talen en culturen te bestuderen. Ze kunnen dan ook op boeiende wijze worden ingezet in de les Nederlands. Zo bevat het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* of *WNT* een schat aan taalgeschiedenis die je samen met je leerlingen kunt ontsluiten. Helemaal gratis en digitaal! In dit artikel maak je kennis met het WNT, sprokkel je ideeën voor het gebruik ervan in het secundair onderwijs, en vind je de weg naar een uitgebreide handleiding en kant-en-klaar lesmateriaal.

Lisa Hilte

HET WOORDENBOEK DER NEDERLANDSCHE TAAL

Voor het Nederlands bestaan er naast de hedendaagse woordenboeken, zoals het gratis digitaal beschikbare *Algemeen Nederlands Woordenboek*, ook vier historische. Samen beslaan die maar liefst vijftien eeuwen aan taalgeschiedenis. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* of *WNT* beschrijft de periode van 1500 tot 1976. Bijna vijfhonderd jaar aan taal(verandering) in 42 boekdelen gegoten, dat maakt van het WNT het grootste woordenboek ter wereld! Maar gelukkig hoef je er niet je hele boekenkast voor leeg te maken: je kunt het woordenboek gratis online raadplegen. Dat digitale formaat is lekker handig.

Het online WNT doorzoek je in een handomdraai, en op verschillende manieren. Zo kun je vertrekken van een modern trefwoord en op zoek gaan naar de herkomst en eventuele betekenis- of vormevolutie. Neem nu bijvoorbeeld het moderne Nederlandse woord *broek*. Vandaag denken we daarbij meteen aan het kledingstuk. Maar het WNT leert ons dat het woord vroeger ook naar een moeras kon verwijzen – een betekenis die we nog steeds terugvinden in tal van plaats- en familienamen, zoals *Willebroek* en *Vandenbroucke*.

Net zo goed kun je een oud Nederlands woord opzoeken en nagaan wat het vroeger betekende. Wanneer je het werk van schrijvers als Joost Van den Vondel in de originele versie leest, kom je met je kennis van modern Nederlands al

een heel eind. Maar wat met woorden als *maeghschap*, die zich niet zo makkelijk laten interpreteren? Geef je zoekopdracht bij voorkeur in bij “woord in citaat”. In die zoekbalk mag je een woord namelijk precies invoeren zoals het in je historische bron verschijnt, ook al is het misschien in een lichtjes andere spellingsvorm opgenomen in het woordenboek. In een vingerknip toont het WNT aan dat *maeghschap* een oud Nederlands woord is voor... familie! Ook krijg je enkele andere spellingswijzen te zien waaronder *maagschap*, *maegschap* en *maaghschap*.

CONCRETE LESTIPS

Maar hoe ga je nu in de klas aan de slag met een historisch woordenboek als het WNT? Er zijn tal van mogelijkheden,

gaande van opdrachten rond taalkunde en literatuur tot lessen waarin leerlingen kritisch reflecteren over culturele en maatschappelijke verschuivingen. Laat je inspireren door de volgende ideeën!

Dat het Nederlands er niet altijd precies zo heeft uitgezien als vandaag, kunnen leerlingen nu zelf ontdekken via gerichte zoekopdrachten. Zo wordt een les historische taalkunde een stuk concreter. Die ene klankverschuiving of dat ene oude spellingsverschijnsel waarbij tieners zich niet veel kunnen voorstellen? Het WNT bevat tal van voorbeelden! Een andere boeiende opdracht bestaat erin leerlingen een tijdslijn te laten opstellen van een bepaald woord, zoals (een deel van) hun familienaam of een woord uit een tekst. Hoe zag dat woord er vijf eeuwen geleden uit? Hoe evolueerde het? Werd het door de jaren heen steeds op dezelfde manier gespeld? En betekende het altijd hetzelfde?

Ook in literatuurlessen is het WNT een krachtige bondgenoot. Belangrijke teksten uit de late middeleeuwen en renaissance kunnen dankzij het eenvoudig te raadplegen woordenboek door leerlingen zelf ontleed en geïnterpreteerd worden. Als opzoekwerk geen karwei meer is maar een snel en makkelijk klusje, komt er ruimte vrij voor creativiteit. Zo kunnen leerlingen meer energie stoppen in het maken van een eigen, moderne hertaling. Bijns, Hooft en Bredero in de originele versie lezen en zelf moderniseren? Waarom niet!

Daarnaast leent het WNT zich uitstekend tot een les over hoe woordenboeken werken en worden samengesteld. De samenstellers gaan namelijk niet over één nacht ijs. Ze moeten verschillende wetenschappelijke en pragmatische keuzes maken. Welke trefwoorden worden er opgenomen? En welke schrijfwijzen? Geen eenvoudige beslissing voor periodes zonder vaste spelling! Daarnaast beslist het team achter een woordenboek welke informatie er per trefwoord wordt weergegeven.

Dat kan gaan van uitspraakgegevens en grammaticale kenmerken tot info over geografische spreiding, herkomst en datering. En die citaten en voorbeelden die je typisch in een woordenboek aantreft? Ook die worden zorgvuldig geselecteerd door een team van taalwetenschappers. Tot slot mag natuurlijk de betekenis van een woord niet ontbreken. Maar hoe weet men nu wat de precieze betekenis eeuwen geleden was? Dat wordt afgeleid uit bronnenmateriaal: de manier waarop een woord in historische teksten wordt gebruikt, leert ons wat het betekende.

Tot slot kan een les rond het WNT worden opengetrokken om ruime, maatschappelijke thema's aan te raken. Leg leerlingen bepaalde historische woorden of uitdrukkingen voor en bespreek samen of die nog steeds relevant zijn in de moderne samenleving. Voer een open en kritisch klasgesprek waarin niet alleen taalverandering aan bod komt, maar ook de daar onlosmakelijk mee verbonden culturele verschuivingen.

DE TROEVEN VAN HET WNT IN EEN NOTENDOP

Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* bevat een schat aan taalgeschiedenis en biedt tal van mogelijkheden voor boeiende, interactieve lessen Nederlands in het secundair onderwijs. Dankzij de handige en gratis website is het woordenboek zeer eenvoudig in te zetten in onder meer lessen historische taalkunde en literatuuronderzoek. Daarnaast kan het leerlingen stimuleren kritisch na te denken over taal en cultuur. Ga vandaag nog aan de slag met het WNT, en duik samen met je klas in de rijke geschiedenis van het Nederlands!

Meer weten?

- Het WNT doorzoek je op gtb.ivdnt.org/search/?owner=wnt. De website ivdnt.org/woordenboeken/woordenboek-der-nederlandsche-taal/ bevat heel wat extra informatie.
- Bekijk je graag nog enkele voorbeelden? Surf dan naar de handleiding en filmpjes hieronder die je stap voor stap door zoekopdrachten loodsen.
- **Handleiding:** klik in het online WNT (gtb.ivdnt.org/search/?owner=wnt) op het tabblad 'Help & info'. Daar vind je onder het kopje 'Help' een algemene handleiding en een handleiding basiszoeken.
- **Kort filmpje:** youtube.com/watch?v=dRVGUV0eHok
- **Langere video:** youtube.com/watch?v=jx46BA8tmNO

De bovenstaande links vind je ook terug op Fons+, met een handige QR-code erbij. Zo hoef je de links niet zelf over te typen.

Kant-en-klaar lesmateriaal

Benieuwd naar een uitgewerkte klasopdracht rond het WNT? Kant-en-klaar lesmateriaal staat voor je klaar! Surf naar ivdnt.org/onderwijs/lesbrieven/ en klik door naar de lesbrief 'Zoeken met historische woordenboeken' en de lessenserie 'Terug in de taal'.

Voor meer flankerend lesmateriaal, surf je naar MijnNederlands (<https://mijnnederlands.taalunie.org/>).

Het WNT in cijfers

Wist je dat...

- Het WNT meer dan **400 000 trefwoorden** bevat?
- Je in het WNT **1 700 000 citaten** terugvindt?
- De papieren versie maar liefst **49 255 bladzijden** telt?
- Het WNT op je boekenplank zo'n **drie meter** zou innemen?

Aansluiting bij nieuwe minimum- doelen

Een les rond het WNT kan mooi beantwoorden aan de nieuwe minimumdoelen in het Vlaams secundair onderwijs rond Nederlands, taaltechnologie en onderzoekscompetentie. Je leert je leerlingen onder meer om:

- Kritisch om te gaan met taaltechnologische hulpmiddelen zoals een digitaal woordenboek, en de mogelijkheden en beperkingen ervan te ontdekken.
- Een onderzoekscyclus te doorlopen rond bijvoorbeeld historische taalkunde.
- Oude literatuur te bestuderen met aandacht voor de historische context en voor de relevantie voor de huidige samenleving.

Meer informatie hierover vind je in de leerplannen van jouw onderwijskoepel.